

موقعیت جغرافیایی استان کردستان

موقعیت جغرافیایی و تقسیمات سیاسی استان

کردستان استانی سرسبز و خرم با وسعتی معادل بیست و هشت هزار و دویست و سه کیلومتر مربع در غرب ایران و در مجاورت بخش شرقی کشور عراق قرار دارد. این استان که در دامنه‌ها و دشت‌های پراکنده سلسله جبال زاگرس میانی قرار گرفته است، از شمال به استان‌های آذربایجان غربی و زنجان، از شرق به همدان و زنجان، از جنوب به استان کرمانشاه و از غرب به کشور عراق محدود است. استان کردستان بین سی و چهار درجه و چهل و چهار دقیقه تا سی و شش درجه و سی دقیقه عرض شمالی و

چهل و پنج درجه و سی و یک دقیقه تا چهل و هشت درجه و شانزده دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ قرار گرفته است.

استان کردستان براساس آخرین تقسیمات کشوری در سال یک‌هزار و سیصد و هفتاد و پنج دارای هشت شهرستان، دوازده شهر، بیست و یک بخش، هفتاد و هشت دهستان و هزار و هفتصد و شصت و پنج آبادی دارای سکنه بوده است. شهرستان‌های این

استان عبارتند از: بانه، بیجار، دیواندره، سقز، سنندج، قروه، کامیاران و مریوان. در حال حاضر استان کردستان با مجموعه شهرها، روستاها و عشایری که در اقصی نقاط آن پراکنده شده و استقرار یافته‌اند، به یکی از نواحی در حال توسعه غرب کشور تبدیل شده و از پتانسیل‌های توریستی و تفرجگاهی بسیار خوبی برخوردار می‌باشد.

جغرافیای طبیعی و اقلیم استان کردستان

این استان منطقه‌ای کاملاً کوهستانی است که از مریوان تا دره قزل‌اوزن و کوه‌های زنجان جنوبی در مشرق گسترده شده است. ناهمواری‌های این استان که تحت عنوان ناحیه کوهستانی کردستان مرکزی بررسی می‌شود، مشتمل بر دو بخش غربی و شرقی است. این دو قسمت از نظر شکل پستی و بلندی و جنس زمین متفاوتند. قسمت وسیعی از سنندج، مریوان و سرزمین‌های اطراف آنها تا جنوب کردستان بخش کوهستانی غربی را تشکیل می‌دهد. در این ناحیه، یکنواختی و سستی جنس زمین اشکال مشابهی را به وجود آورده که از ویژگی‌های آن کوه‌های گنبدی شکل با شیب یکنواخت و ملایم همراه با دره‌های باز است. این یکنواختی را طبقات آهکی سخت و سنگ‌های درونی که بین لایه‌های سست ظاهر می‌شوند، درهم ریخته و آن را به صورت صخره‌های عریان درآورده است. نوع مشخص این ناهمواری‌ها، ناحیه کوهستانی چهل چشمه در بین مریوان و سقز است که دنباله پستی بلندی‌های این ناحیه را در جنوب و مشرق، تشکیل داده‌اند و دامنه غربی آن تا داخل کشور عراق کشیده شده است. در این ناحیه شعبه‌های رود قزل‌اوزن در شرق و شمال شرقی و رود سیروان در جنوب چهره زمین را به‌طور کامل تغییر داده‌اند. بخش کوهستانی شرقی، قسمت‌های شرقی سنندج را دربرمی‌گیرد و در حد فاصل ناحیه غربی و شرقی، یک رشته از ارتفاعات آتشفشانی شمالی - جنوبی را به‌وجود می‌آورد. در شرق این رشته کوه، شهرستان‌های قروه و بیجار قرار گرفته‌اند که شکل زمین در آنها با پستی و بلندی‌های ناحیه غربی به کلی متفاوت است. از ویژگی‌های این ناحیه، وجود یک حصار کوهستانی متشکل از سنگ‌های دگرگونی و رسوبی است که دشت‌های مرتفع هموار و تپه ماهوری را احاطه کرده است. در این ناحیه به استثنای کوه‌های بیجار، دشت‌های نسبتاً وسیعی نیز وجود دارد. این دشت‌ها به وسیله شعبه‌های رود قزل‌اوزن قطع شده و به صورت تپه ماهور درآمده‌اند. مرتفع‌ترین دشت این ناحیه «هوه‌تو» خوانده می‌شود که با دو هزار و دویست متر ارتفاع در شمال سنندج واقع شده است. بلندترین کوه‌های این ناحیه، شاه‌نشین در شمال بیجار، شیدا در مرکز و پنجه علی بین قروه و سقز است. استان کردستان به‌طور کلی تحت تأثیر دو جریان عمده هوای گرم و سرد قرار دارد و اقلیم‌های گوناگونی را به‌وجود می‌آورد. بیشترین میزان بارش جوی در ناحیه غربی استان (شهرهای بانه و مریوان) حدود هشتصد میلی‌متر در سال و کمترین میزان بارندگی آن در ناحیه شرقی حدود چهارصد میلی‌متر در سال است. میزان نزولات جوی در قسمت مرکزی استان (شهرهای سقز و سنندج)

نزدیک به پانصد میلی متر در سال است. تمام قلمرو استان در بهار و تابستان آب و هوایی خنک و معتدل دارد. مقایسه ارقام

میانگین دمای ماه‌های مختلف سال در مرکز استان نشان می‌دهد که متوسط دمای روزانه در اردیبهشت ماه شانزده و یک دهم و

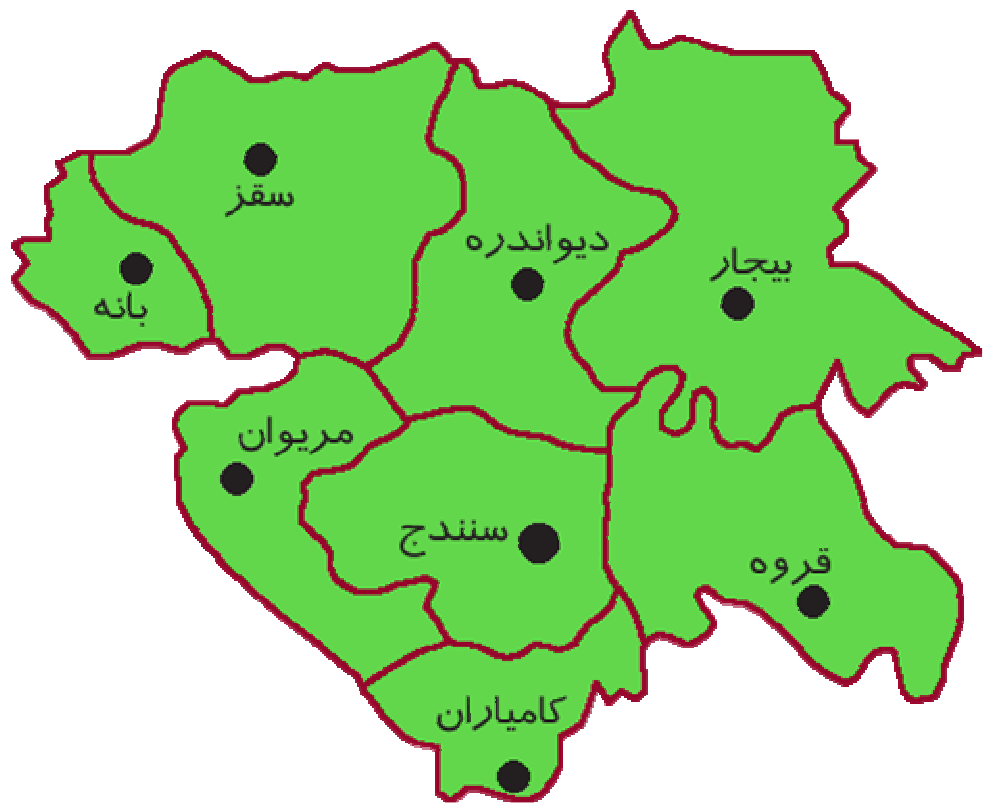
در مهر ماه شانزده و نه دهم درجه سانتی‌گراد است. میانگین دمای ماه‌های این دوره از بیست و دو تا بیست و هشت درجه

سانتی‌گراد متغیر است. این درجه، دمای مطلوبی برای صنعت گردشگری می‌باشد. از این‌رو شش ماه از سال در مرکز استان

کردستان برای جریان جهانگردی بهترین و مناسب‌ترین ایام به حساب می‌آید. سردترین ماه سال در شهرستان سنندج، بهمن ماه

است که حداقل دمای آن به حدود یک درجه زیر صفر می‌رسد. تعداد روزهای یخبندان در سنندج نود و دو روز در سال گزارش

شده است. در پهنه استان کردستان پاره اقلیم‌های گوناگونی وجود دارد که در زیر به انواع و نواحی مشخص آن اشاره می‌شود:

- دره میرآوا (امیرآباد) که زمستان‌های سرد و تابستان‌های معتدل دارد.

- مسیر سنندج به سمت سقز (دشت اوباتو) که زمستان‌های معتدل دارد.

- مسیر مریوان به دربندزلی که زمستان‌های سرد با یخبندان‌های طولانی دارد و در فصل تابستان روزهای آن گرم و شب‌های آن خنک است.

- ناحیه اورامانات که آب و هوای آن مرطوب و معتدل است.

- مسیر سنندج به مریوان که اقلیمی نیمه خشک و نیمه مرطوب دارد.

نفوذ توده‌های مرطوب زمستانی و بهاری در مریوان و دریاچه زریوار تأثیر فراوانی در مرطوب و معتدل شدن هوای این ناحیه دارد. میزان رطوبت و بارش مناسب باعث ایجاد جنگل‌های انبوه بلوط و گونه‌های مختلف درختان جنگلی شده است پوشش

گیاهی این ناحیه مناظری شگفت‌انگیز و باشکوه دارند. از آنجا که تنوع اقلیمی همراه با سایر شرایط مناسب، از جاذبه‌های مهم در صنعت جهانگردی به‌شمار می‌رود و جهانگردان خواهان دمای مطلوب و مطبوعی (بیست و پنج- بیست و دو درجه سانتی‌گراد) هستند، استان کردستان به ویژه در فصول بهار و تابستان از این نظر بسیار مناسب و دارای توانایی‌های جهانگردی قابل توجهی می‌باشد.

صنایع دستی

در استان کردستان تهیه و تولید انواع فرآورده‌های دستی از دیرباز مرسوم بوده است. مهمترین صنایع دستی استان مذکور عبارتند از:

سفالگری و سرامیک سازی

هنر سفالگری از زمانهای بس کهن در کردستان رایج بوده و ظرف‌های سفالین متعددی در زیرزمین کشف شده و نشان می‌دهد که این هنر در دوره پیش از تاریخ در کردستان مورد توجه فوق العاده مردم بوده و تعدادی از آنها را در گورهای مردگان پیدا کرده اند زیرا مردم آن زمان اعتقاد داشتند که پس از مرگ مجدداً زنده می‌شوند و به این ظروف احتیاج خواهند داشت و از این رو در هنگام به خاک سپردن مردگان مایحتاج زندگی را هم با آنان دفن می‌کردند.

در دوره ساسانیان جنس لعاب تکامل یافت و ظروف لعابدار بسیار زیبایی می‌ساختند و تعدادی از این ظروف از زیر خاک بیرون آمده و هنر سفال سازی از آن تاریخ به بعد در ایران رونق پیدا کرد و ظروف لعابدار با گل معمولی ساخته می‌شد و آن از خاک رس بدون ماسه و شن و مواد آهکی بود و این نوع ظروف در کردستان به وفور پیدا می‌شود.

کاشی کاری:

صنعت کاشی کاری نیز در کردستان رونق بسیاری دارد و این صنعت از قرن سیزدهم ه.ق به بعد رو به پیشرفت گذاشت و داخل مسجد دارالاحسان و مسجد دارالامان و خانه‌های قدیمی سنندج از کاشی‌های معرق پوشیده است و هنر ساختن کاشی‌های معرق در زمان امان الله خان اول اردلان (۱۲۱۴-۱۲۴۰ هجری) ساخته شد و به حد کمال رسید و صنعت کاشی سازی در این زمان رو به تکامل گذاشت.

قالیبافی:

قالی بافی در کردستان بسیار رایج است و نام کردستان همیشه مترادف با مهمترین قالی های دستباف بوده که با کمال ذوق و سلیقه پدید آمده است و قالی افشار و سنندج و بیجار و بوکان امروز شهرت جهانی دارد و به تحقیق یکی از برارنشین ترین فرشهای ایران است.

بیشتر طرح های مورد استفاده قالیبافان در کردستان طرح های شکسته بوده است و بندرت از طرح های دیگر استفاده می شود. از میان این طرح ها می توان به طرح ماهی درهم (هراتی)، ریزماهی نقش بته ای، گل و کیلی، گل میرزاعلی، گل مینا و شاخ گوزن و میناخانی اشاره کرد.

نقش ماهی درهم (هراتی)، در بین طرح های کوچک (تکرار شونده) ایران ظریف ترین و زیباترین طرح بشمار می رود. طرح هراتی، طرحی ماهرانه و در عین حال ساده است که حاکی از رعایت موازین و قیود و زیبایی و ظرافت و ذوق و سلیقه ایرانی است.

ریزه ماهی:

نقش بسیار ریز ریزماهی درهم که از آن ریزتر غیرممکن است، به خرده ماهی نیز معروف است. در این طرح، گل‌های بسیار ریز، اضلاع چهارگانه لوزی را تشکیل می دهند که اکثراً گل هشت پری را دربردارد. نقش بته ای:

نقش بته ای نیز یکی دیگر از نقوش رایج بعد از هراتی است که از روزگار قدیم، تقریباً در همه انواع دستبافت ها، بخصوص ترمه، قالی، قلمکار متداول بوده است و از حدود شصت گونه نگاره بته ای متداول در قالی بافی ایران تعدادی نیز در سنندج مورد علاقه بافندگان بوده و آنها را با حالات مختلف می بافند. از انواع بته می توان جقه خرجه ای، جقه (سه گره ای)، جقه زمردی، جقه دو گره، جقه ریز، جقه توپی (هشت پری) را نام برد.

جقه خرجه ای:

از طرح های بته ای بسیار زیبایی است که در سنندج معروف به جقه چارکی است. این نقشه معمولاً در قالی هایی با ابعاد بزرگ بافته می شود. حد فاصل جقه های بزرگ، جقه های کوچک و گل‌های ساده است که بسیار ماهرانه بافته می شود. جقه (سه گره ای):

این نوع جقه برای قالی هایی با ابعاد ۲×۳ متر مربع مناسب است و منظور از سه گره اندازه طول جقه است. (هر گره ۷/۵ سانتیمتر). در فاصله جقه ها بندهای ساده و گل‌های کوچک قرار می گیرند و نیز داخل جقه ها اشکال مختلفی پر می شود.

همان جقه سه گره ای است، با این تفاوت که نوار سبز رنگی دور تا دور شکل جقه را می گیرد و دایره های کوچکی در فواصل منظم بر روی این نوار قرار می گیرد، در این حالت دایره ها زیبایی خاصی به فرم جقه داده و آن را خوشرنگ می کنند.

جقه (دو گره):

این طرح را به دو گونه می بافند. در جقه های دو گره ای بر حسب سلیقه بافندگان عرض جقه تغییر می نماید ولی طول آن بندرت تا ۲ سانتیمتر تغییر می کند.

جقه ریز:

این جقه بخصوص اندازه پشتی بوده و در اندازه های دیگری کار نمی شود و حالت خاص خود را دارد و قسمت داخل جقه ها را بوسیله گل سرخ پر می کنند.

جقه توپی (هشت پر):

این طرح به وسیله ترکیب کردن هشت عدد جقه دو گره ای با یکدیگر به وجود می آید و قاعده جقه ها به واسطه یک لوزی به هم وصل شده اند و در نهایت به شکل یک دایره می رسند و به این دلیل آن را جقه توپی می گویند. این نقش در اندازه های مختلف بافته می شود ولی در قالی های دو گره ای جلوه خاصی دارد.

گل وکیلی:

یکی از معروفترین نقشه های مختص سنندج "گل وکیلی" است که در دیگر مناطق بافته نمی شود. در مورد قدمت این طرح می توان به نمونه ای که در موزه فرش (تاریخ بافت آن به اواسط قرن سیزده هجری قمری می باشد) اشاره کرد.

گل میرزاعلی:

گل میرزاعلی، یکی از نقشه های «گل فرنگی» سنندج است. انواع متعددی از گل فرنگ در سنندج بافته می شود که به نامهای گل و بلبل عروس و داماد، گل و عروس نامیده می شود و امروزه نسبت به اوایل رواج آنها کمتر بافته می شوند.

شاخ گوزنی (یحیی چلمی):

این طرح که دو نمونه از آن در موزه فرش تهران نگهداری می شود از جمله نقش های سنندج بوده و مختص سنندج است.

علاوه بر نقشه هایی که شرح داده شد، نقشه های دیگری چون گل چینی و گل جرسه را نیز می توان نام برد.

گلیم:

مبدأ مشهورترین گلیم های کردستان، سنه است که در حال حاضر شامل سندج و اطراف آن می شود. این منطقه از مراکز مهم تولید قالی و گلیم های کردستان به شمار می آمده است.

سنه از زمان سلطنت صفویان پایتخت کردستان بوده است و تأثیر صفویان در گلیم های به جای مانده از قرون هجدهم، نوزدهم و اوایل قرن بیستم به وضوح دیده می شود. گلیم های قبایل سنجابی و جاف تحت تأثیر آویزهای زربافت و قلاب دوزی شده صفوی است. گلیم های سنه چه از نظر فنی و چه از لحاظ زیبایی شناسی با دیگر گلیم هایی که توسط قبایل و چادرنشینان کرد بافته شده، تفاوت دارد. در بافت آنها نوعی ذوق هنری دیده می شود و بیش از گلیم های دیگر به فرش های گره دار ایرانی شبیه است.

به طور کلی گلیم ها را از نظر ترکیب بندی می توان به سه دسته تقسیم کرد:

- ۱- تکرار مکرر طرح های گل دار و یا یک طرح گل دار که از میخ یا داربستی آویزان شده و توسط حاشیه ای باریک و یا مجموعه ای از حاشیه ها احاطه شده است. نگاره ها شامل برگ، پیچک، ساقه و گل است.
 - ۲- در این گروه گل ها ظریف تر شده و ترنجی مجزا در مرکز آن قرار دارد. طرح این گلیم ها بسیار شبیه قالی های گره داری است که تجار فرش تهران به آن «براتی» می گویند. براتی مضمونی پیچیده و مرکب از گل های کوچک، بته و کندوی عسل است که تصویر یک باغ را به یاد می آورد.
 - ۳- سجاده هایی که به علت داشتن محراب پیازی شکل از سجاده های دیگر کشورها متمایزند. اندازه بافت گلیم ها اکثراً کوچک است، اما بعضی از آنها بزرگ و تقریباً مربع شکل است. این گلیم ها اکثراً دارای بافت هایی چاک دار است، اما اضافه کردن پودهای ضمیمه و پودهای منحنی از مشخصاتی است که معمولاً در دیگر گلیم های کرد یافت نمی شود.
- رنگ ها غالباً آبی، قرمز و سفید است و گاهی از رشته های فلز نیز در آنها استفاده شده است. تارها معمولاً نخی است و تارهای پشمی به ندرت در آنها به کار می رود. پودها غالباً از رشته های بلند پشمین، فلزی، ابریشمی و اخیراً پلی کروم ابریشمین درست می شود. ریشه ها را که امکان صدمه دیدن آنها بسیار زیاد است، به شکل دسته تارهای گره دار می بندند و اگر به اندازه کافی بلند باشد، مجدداً گره خورده و به شکل توری و شبکه درمی آورند.

گلیم های سنه به خاطر ظرافت و زیبایی خود شهرت خاصی دارد. در ده ساله اخیر، با این که از ظرافت سابق آن کاسته شده، اما هنوز دارای کیفیتی مطلوب است. بعضی از گلیم های سنه در گذشته توسط خانم ها به صورت دیوار آویز یا پوشش مخصوص در

حمام به کار می رفته است. گلیم های سنه، گلیم های بسیار نفیس است که ارزش واقعی آنها توسط کلکسیونرها در مزایده های

دهه ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ م شناخته شده است.

گلیم های بیجار :

بیجار که یکی از شهرهای تجاری حاشیه ای کردستان است، دارای گلیم مخصوص به خود است. بعضی از این گلیم ها نسخه های ساده گلیم های سنه با پشم زبر و رنگهای تند است و بعضی دیگر دارای بافت های چاک دار پشمین و تارهای نخی است. گلیم های بیجار معمولاً طویل و باریک است و در آن از ترنج های رنگین مثلثی و یا لوزی شکل استفاده می شود. بیشتر گلیم های منطقه دارای دو حاشیه بوده و از دیگر ویژگی های بعضی از گلیم ها، بافت انسان و حیوان در متن یا حاشیه های آنها است. طرح حیوانات نیز در متن این گلیم ها، اهمیت گله های گوسفندان و بزها را نشان می دهد. که به عنوان ثروت قابل حمل به آن تکیه می کنند. البته حیوانات دو سر از ویژگی کارهای تزئینی کردها، من جمله در کیف ها است.

گلیم شاهسون بیجار:

شاهسون های بیجار در قرن هجدهم از دشت مغان مهاجرت کرده و در روستاهای مابین زنجان و قزوین در نزدیکی بیجار و شمال همدان مستقر شدند. اهالی این منطقه ترک زبان هستند و استقلال خود را کاملاً حفظ کرده اند. بسیاری از نگاره هایی که در گلیم های شاهسون بیجار به چشم می خورد، از مناطق دیگر آمده است. با آن که بسیاری از گلیم ها با طرح های پود رو و پودهای چرخان تزئین می شود، اما در عین حال اسلوب بافت چاک دار همراه با پشم و نخ نیز در آنها به کار می رود.

منبت کاری:

منبت کاری چوب در کردستان از قدیم رواج داشته و درهای چوبی در کردستان و برخی از روستاهای آن که به جای مانده متعلق به دوران صفوی بوده که دارای کنده کاریهای دقیق و به صورت گل و کتیبه های گوناگون است. منبت کاریهایی که بر در امامزاده ها و مشایخ انجام شده بسیار باارزش است و امروز هم منبت کاران کرد در کردستان به کار خود ادامه می دهند و منبت کاری رواج کامل دارد. اکنون در سنندج معروفترین و زبردست ترین منبت کاران در کارگاههای خود مشغول به کارند همراه با سبک های جدید، که در آن ابداع و ابتکار خود را محفوظ داشته اند.

نازک کاری چوب:

ساخت فرآورده های چوبی و نازک کاری در سنندج سابقه طولانی دارد و محصولات چوبی این شهر از قدیم الایام خواستاران فراوانی داشته، بویژه تخته شطرنج های سنندج از مرغوبیت خاصی برخوردار است و در کارگاههای نازک کاری علاوه بر تهیه

تخته شطرنج محصول های دیگری از قبیل قوطی سیگار و شیرینی خوری و کیف زنانه و جعبه و لوازم آرایش و سبکی و بشقاب و غیره تولید می شود و امروز کارگاههای خراطی کردستان بیشتر به تهیه قلیان و پیپ چپق و عصا و چوب دستی و چوب

سیگاری می پردازند.

دستبافی:

یکی دیگر از صنایع دستباف کردستان موج بافی است. کردها از موج برای نگهداری رختخواب و وسائل اضافی بهره برداری می کنند و در ضمن به عنوان پشتی هم از آن استفاده می نمایند و زیبایی خاصی به محل زندگی می دهد. تهیه موج که مانند پارچه نازک و لطیف است در اغلب شهرها منجمله سنندج، سقز، بانه و مریوان رواج دارد.

شالیبافی:

شال یک نوع پارچه است که برای تهیه لباس کردی مورد استفاده واقع می شود. دستبافان شال این مناطق با استفاده از پشم بز که در اصطلاح محلی به آن مرز گویند شال را تولید می کنند.

سایر صنایع دستی رایج در استان کردستان را نمدمالی، پولک دوزی و حصیربافی تشکیل می دهد.